

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2025

YEARBOOK

2025

ГОДИНА 16
БРОЈ 26

VOLUME XVI
NO 26

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2025
YEARBOOK**

**ГОДИНА 16
Бр. 26**

**VOLUME XVI
No 26**

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY**

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски

проф. д-р Лилјана Колева-Гудева

проф. д-р Луси Караниколова -Чочоровска

проф. д-р Светлана Јаковска

доц. д-р Надица Негриевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта

проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција

проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција

проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија

проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција

проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција

проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД

проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција

проф. д-р Златко Крамарик – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска

проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска

проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора

проф. д-р Рајка Глишица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора

доц. д-р Марија Тодорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина

доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина

проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија

м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург

проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка

доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јаковска, проф. д-р Луси Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова,
проф. д-р Даринка Маролова, проф. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска,
доц. д-р Марија Крстева, доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски,
проф. д-р Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јаковска

Одговорен уредник

доц. д-р Надица Негриевска

Јазично уредување

м-р Лилјана Јовановска (македонски јазик)

доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)

доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“–Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип

Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofilt Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,
Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Ass. Prof. Nadica Negrievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)

Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)

Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of editorial office

Goce Delcev University
Faculty of Philology
Krste Misirkov b.b., PO box 201
2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Јазик

Александра Минкова, Билјана Ивановска

МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ И ГОВОРНИТЕ ЧИНОВИ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК
ВРЗ ПРИМЕРИ ОД РОМАНОТ „ЗАГУБЕНАТА ЧЕСТ НА КАТАРИНА БЛУМ“
ОД ХАЈНРИХ БЕЛ

Aleksandra Minkova, Biljana Ivanovska

MODAL VERBS AND SPEECH ACTS IN GERMAN LANGUAGE ON THE
BASIS OF EXAMPLES FROM THE NOVEL „THE LOST HONOUR OF
KATHARINA BLUM“ – HEINRIC BÖLL 9

Меги Димова

МОЖНИ ЕКВИВАЛЕНТНИ РЕЛАЦИИ КАЈ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СО
КОМПОНЕНТАТА „УВО“ И НИВЕН ПРЕВОД ВО
КНИЖЕВНИ ДЕЛА ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Megi Dimova

POSSIBLE EQUIVALENT RELATIONS IN PHRASEOLOGISMS WITH THE
COMPONENT «EAR» AND THEIR TRANSLATION IN LITERARY WORKS
FROM MACEDONIAN TO GERMAN 25

Nadica Aleksandrova

COMPOUND NOUNS AND THEIR USE IN THE MEDIA 33

Литература

Nadica Aleksandrova, Natalija Pop Zarieva

NATURE AND THE SUBLIME: ROMANTIC IMAGINATION IN
WORDSWORTH'S TINTERN ABBEY AND SHELLEY'S MONT BLANC 45

Јованка Денкова

КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА КАКО МОДЕЛ ЗА УЧЕЊЕ ЗА ЖИВОТОТ
ЗА ДЕЦАТА, НО И ЗА ВОЗРАСНИТЕ

Jovanka Denkova

CHILDREN'S LITERATURE AS A MODEL FOR LEARNING ABOUT LIFE
FOR CHILDREN, BUT ALSO FOR ADULTS 55

Методика на настава

Мирјана Пачовска

ФОРМУЛИТЕ ЗА ИЗВИНУВАЊЕ ВО УЧЕБНИЦИТЕ ПО ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Mirjana Pachovska

APOLOGY FORMULAS IN GERMAN LANGUAGE TEXTBOOKS 71

Marija Krsteva

SITCOMS, APPEAL AND COGNITION 83

Културолоџија

Билјана Ивановска, Гзим Цафери

ТЕОРИЈАТА НА БРАУН И ЛЕВИНСОН ВО КОНТЕКСТ НА

ИНТЕРКУЛТУРНАТА КОМУНИКАЦИЈА:

КРИТИЧКИ ОСВРТ И ПЕРСПЕКТИВИ

Biljana Ivanovska, Gzim Xhaferri

THE THEORY OF BROWN AND LEVINSON IN THE CONTEXT

OF INTERCULTURAL COMMUNICATION:

A CRITICAL REVIEW AND PERSPECTIVES 91

КНИЖЕВНОСТА ЗА ДЕЦА КАКО МОДЕЛ ЗА УЧЕЊЕ ЗА ЖИВОТОТ ЗА ДЕЦАТА, НО И ЗА ВОЗРАСНИТЕ

Јованка Денкова¹

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Апстракт: Како продукт на имажинацијата на Соња Станковиќ и м-р Бојан Станковиќ, како и нивната желба за доделување подарок на сите деца кои го започнуваат дружењето во училишните клупи, книгата „Зебричка“ излегува од печат во 2019 година. Освен тоа што се придружува на редот на други дела од обемот на детската литература, авторите ја имаат сета намера делото да ја има способноста да допре не само до оние на коишто им е посветено туку и до возрасните, до родителите и наставниците.

Тргнувајќи уште од самата посвета на книгата, произлегува важно прашање за публиката (читателите) на детската книжевност и нејзината коректна употреба: дали таа е стриктно наменета за деца? Дали возрасните играат улога во детската книжевност надвор од нејзиното создавање? Што им дава детската книжевност на возрасните, а како тие можат нејзе да ѝ возвратат? Како се разликува искуството при читањето од страна на возрасен и на дете? Која е толкувачката моќ којашто возрасниот ја поседува и која е должноста на возрасниот при разгатување на универзалните пораки и совети коишто се карактеристични за детската книжевност? „Зебричка“ е соодветно дело за анализа ако се стремиме да одговориме на прашања од ваков вид. Во оваа приказна, перцепцијата на ликовите и настаните отвора потенцијал за драстични разлики во интерпретативниот аспект кај децата и кај возрасните. Иако децата се публиката на детската книжевност, возрасните се оние коишто ја надоградуваат и ја комплетираат бидејќи тие се оние коишто ја користат како алатка за да пополнат важен дел од периодот на детскиот раст и развој.

Клучни зборови: *книжевност за деца, родови стереотипи, прва љубов.*

CHILDREN'S LITERATURE AS A MODEL FOR LEARNING ABOUT LIFE FOR CHILDREN, BUT ALSO FOR ADULTS

Jovanka Denkova¹

¹Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Abstract: As a product of the imagination of Sonja Stanković and Bojan Stanković, M.A., as well as their desire to give a gift to all children who begin their school days, the book “Zebrichka” was published in 2019. In addition to joining the ranks of other works in

the field of children's literature, the authors have every intention of the work having the ability to reach not only those to whom it is dedicated, but also adults, parents and teachers. Starting from the very dedication of the book, an important question arises for the audience (readers) of children's literature and its correct use: is it strictly intended for children? Do adults play a role in children's literature beyond its creation? What does children's literature give to adults, and how can they give back to it? How does the reading experience differ between an adult and a child? What is the interpretive power that an adult possesses and what is the adult's duty in deciphering the universal messages and advice that are characteristic of children's literature? "Zebrička" is an appropriate work for analysis if we strive to answer questions of this kind. In this story, the perception of characters and events opens up the potential for drastic differences in the interpretive aspect among children and adults. Although children are the audience of children's literature, adults are the ones who build on and complete it because they are the ones who use it as a tool to fill an important part of the period of children's growth and development.

Key words: *children's literature, gender stereotypes, first love.*

Вовед

Анализата на делото е обид за променување на интерпретативниот поглед (од детски во возрасен) и симулирање на перцептивното искусување на „Зебричка“ од обата погледи. Кои се пораките коишто се присутни во „Зебричка“, што е она што може просечното дете да извлече од читањето и како стојат истите заклучоци гледани од страна на некој чија способност за критичко размислување е развиена? При толкување на конкретни сцени, моменти, ликови и цитати, трудот ќе нуди анализа која ја симулира детската перцепција, како и анализа која ја симулира возрасната перцепција.

Анализата исто така ќе обрне внимание на должноста на детската книжевност воопшто. Таа носи длабока одговорност бидејќи претставува еден од првите начини за обликување на младите умови. Освен што забавува, таа има моќ да ги запознае децата со основните вредности, морали и концепти што го обликуваат нивниот поглед на светот. Преку внимателно избрани теми и наративи, книгите за деца можат да поттикнат емпатија, да ја охрабрат љубопитноста и да ги научат на важни лекции за добрина, правилност и упорност. Тие им обезбедуваат на младите читатели модели и сценарија кои им помагаат да се разберат себеси, своите односи и своето место во пошироката заедница. Имаат должност да бидат инклузивни и да ги предизвикуваат стереотипите и предрасудите коишто ги претставуваат. Колку успешно „Зебричка“ ја извршува оваа задача?

За „зебричката“ како вовед кон светот

Приказната започнува со пролог и го прикажува главниот лик, Јасмин, којшто за прв пат поминува на пешачки премин. Ова за него претставува

трансформативно искуство. Зебричката, којашто досега за него била „убаво, црно-бело магаренце“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019), сега се претвора во нешто со коешто мора да се соочи и нешто коешто мора да го надмине. Овој пешачки премин се претвора во премин од детство поминато во безбедноста на домот и родителите, кон растот во ученик којшто ја започнува својата образовна авантура и за првпат самостојно ќе го искуси светот околу него.

Читајќи го ова, возрасниот може да ја согледа паралелата помеѓу овој страв од поминување на зебричката и универзалниот страв од непознатото и туѓото којшто ги исполнува сите луѓе од самиот почеток до крајот на животот. Оваа паралела, која возрасниот ја восприема при читањето, е помалку метафорична и алегорична, а повеќе проекција што тој ја додава на нешто што можеби од почетокот не било замислено подлабоко од површинскиот слој од страна на авторите. Сепак, тој слој постои, бидејќи токму читателот е тој што го комплетира делото.

Сепак, и при овој страв, Јасмин доаѓа до заклучок дека ова е уште едно нешто коешто мора да го надмине бидејќи чувствува внатрешна потреба да ги задоволи родителите, општеството и самиот себе. Ова радикално прифаќање на стравот е изразено во оваа книга за деца носејќи ја истата тежина како многумина филозофски парадигми коишто зборуваат за токму таков начин на соочување со анскиозноста на непознатото користејќи многу покомплексен јазик. Пораката којашто се извлекува како заклучок од оваа сцена е универзална, ја надминува возраста: „Кога нема да ме држи татковата силна рака, ќе морам да погледнувам на двете страни од улицата – лево и десно“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 7). Јасмин знае дека она коешто го прави, иако го плаши, е за негово добро: „... како сирупче што морам да го испијам, па како бананче што морам да го изедам (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 9)“.

Иако делото во својата интертекстуалност ја содржи пораката за надминување на стравовите преку соочување со нив, на површинското ниво ја промовира сообраќајната култура кај младите генерации. Имено, набљудувајќи ги луѓето, Јасмин забележува како тие ја поминуваат зебричката/улицата. При тоа, зачудено воочува дека некои од нив (дури чичковци и тетки со деца, вели Јасмин) трчаат да поминат, иако свети црвеното светло. Јасмин се прашува: „Други луѓе, некои нови, чудни навики кај нив коишто ме збунуваат за момент. Чекаат, чекаат и ако не поминуваат возила, трчаат да преминат, иако свети црвеното светло... Како ли тие деца ќе научат правилно да поминуваат, ако родителите ги учат погрешно (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 9)?“ Возрасниот читател е повторно способен за раслојување на сцената којашто Јасмин ја гледа. Некои од луѓето ја поминуваат зебричката (универзалниот страв) жестоко, некои внимателно, некои со безгрижност, некои со отуѓеност и одвоеност. Иако секој на различен начин се соочува со стравот, неопходно е неговото надминување.

Друг момент поврзан со стравот со кој се соочуваат децата при поаѓањето во училиште е како и дали ќе бидат прифатени во новата средина. Малиот Јасмин, исто така, го чувствува тој страв: „Дома мислев дека сум многу голем, но во училницата се чувствував како да сум најмалечкото дете на светот!“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 16). Транзицијата од предучилишно образование во основно образование (прво одделение) е голема промена во животот на детето. Всушност, многумина автори потенцираат дека тоа е круцијална фаза во социоемоционалното и академското учење, како и за здравиот развој на децата, генерално гледано. Тие истражувања покажуваат дека мотивите на децата за успешна транзиција се поврзани со нивните можности да се вклучат во физички и играчки активности, да воспостават и одржуваат врски и да ги смислат своите позиции и идентитети (Salmi & Kumpulainen, 2019, 58–67). Како и малиот Јасмин, кој одеднаш се наоѓа во нова непозната средина, во која нема ни едно познато лице од градинката: „Марко, Синиша и Денис изгледаа како да се многу поголеми од мене, а освен тоа, тие беа и другари од градинка и ме гледаа малку чудно. Е, да беше во моето одделение Бојан, другарот од мојата улица, никој немаше да ме гледа така, како да имам рокчиња на главата... И така, ден по ден, јас си одев сам на училиште“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 16–17). Токму заради огромната желба за другар, на Јасмин многу ќе му импонира кога ќе му пријде момче од четврто одделение, кое се претставува како Симе. Симе започнува пријателски разговор со Јасмин, го испрашува како му оди на училиште и дали веќе има пријатели. Јасмин, со наведната глава и натажен, одговора дека сè уште нема пријатели, бидејќи другите деца се веќе блиски и не го прифаќаат: „Си помислив: моите другари од одделението не сакаат ни да ми зборуваат, а ова поголемо дете сака да се дружи со мене. Мора да е многу добродушно штом ме кани за да ме почести сладолед... Не размислував повеќе среќен што имам некој кому сум му драг“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 20). И веднаш, Јасмин многу лесно и наивно, како и секое дете, брзо заборува на советите кои ги добил од мајка си на првиот училиштен ден: „Има и други ситуации, на пример, некои поголеми деца што се итри и сакаат да си поиграат со помалите, им ја земаат ужината или ако носат пари – им ги земаат. Биди внимателен! Немој да дозволиш некој да те искористува на таков начин“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 14–15). Симе го поканува во слаткарницата блиску до училиштето, ветувајќи му дека ќе го почести сладолед и дека никој нема да забележи ако задоцнат. Јасмин, иако малку се двоуми, го прифаќа предлогот бидејќи чувствува дека за првпат некој сака да се дружи со него. Во слаткарницата, Симе е весел и љубезен, дури му го носи ранецот на Јасмин за да му олесни. Таму, двајцата уживаат во вкусниот сладолед и Јасмин е среќен што конечно има другар. Но, кога доаѓа време за плаќање, Симе скришно си заминува од слаткарницата, со изговор дека ќе оди да ги измие рацете. Збунетоста на Јасмин е огромна кога му ја носат сметката за изедениот сладолед, но набрзина сфаќа дека Симе го излажал и се

чувствува наивно изигран. Кога доаѓаат неговите родители, Јасмин со солзи им ја раскажува целата приказна. Родителите го тешат, но истовремено и ќе му одржат важна лекција за довербата кон непознати луѓе: „Ми велеа со непознати луѓе да не се договарам да одам никаде без да ги прашам родителите, зашто може да ми се случат непријатни работи“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 29). Родителите му објаснуваат дека постојат луѓе кои може да го изманипулираат за свои цели, и го предупредуваат дека секогаш треба да се советува со нив пред да прифати нешто од други луѓе. На малиот Јасмин му останува докрај нејасно постоењето на доброто и злото во светот, на што мајката му дава убаво објаснение во кое се потенцира важноста од искрена и отворена комуникација со родителите: „А зошто, мамо, има такви лоши луѓе? – Сине, јас многу сакам сите луѓе да се добри. И има многу добри луѓе, но тие малкумина што се лоши, имаат некаква причина зошто се такви. Некои и не се свесни дека прават нешто лошо.“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 29). Кога следниот ден, таткото на Јасмин оди со него во училиштето, заедно со наставничката го идентификуваат Симе како ученик од четврто одделение, кој бил отсутен претходниот ден. Таткото на Јасмин (стоматолог по професија), го препознава Симе како негов пациент и со него разговараат кај педагогот. Симе се извинува за своето однесување и ветува дека повеќе нема да се шегува на таков начин. Тој дури изразува желба да стане заштитник на Јасмин од други евентуални непријатности. Иако ова искуство е болно за Јасмин, ова му помага да научи важна лекција за довербата и одговорноста. Настанот, исто така, ги поттикува другите деца во одделението да почнат да го прифаќаат како свој пријател. Од тој ден, Јасмин почнува да гради вистински пријателства и да се чувствува прифатен од својата училишна заедница. Оваа приказна останува како предупредување за Јасмин, но и како почеток на нова, посреќна фаза во неговиот живот.

Во ова поглавје, фокусот, за просечната детска публика, се става врз лекцијата којашто Јасмин ја учи за довербата кон непознати луѓе. Лекцијата, се разбира, е од огромна важност: ова е голем страв за секој родител бидејќи ситуацијата е толку реална и возможна, но последиците можат да бидат многу пострашни. Во овој случај, ликот на Симе е од интерес за возрасниот читател, бидејќи тој разбира дека позади секоја неморална постапка мора да има мотив. Симе се однесува така, бидејќи тој самиот е дете со длабоки емоционални рани и чувство на занемареност од страна на неговите родители. Тие се често зафатени со своите обврски и работа во странство, а тој живее со баба му. Неговите родители не можат да му посветат многу внимание, што кај него создава чувство на лутина и потреба да го насочи своето незадоволство кон другите. Сакајќи да добие внимание или да се почувствува посилено, тој понекогаш користи манипулативни начини да се справи со лутината, како што се случува со Јасмин, без да размисли за последиците од своите дела. Неговото однесување е само барање за помош и разбирање, сигнал дека му недостига

љубов и поддршка од неговото семејство. За време на транзицијата од зависност кон поголема автономија, развојот на малите деца е под влијание на односот со нивните родители и условите во нивната средина за грижа (Spruijt, Dekker, Ziermans & Swaab, 2020). Возрасниот читател, исто така, лесно осознава дека Симе ги нема привилегиите со коишто Јасмин располага: неговите родители не работат во странство бидејќи се од повисока класа и, како што е евидентирано понатаму во романот, Јасмин добива сè што ќе посака. Ова го прави Симе подлабок лик отколку што просечното дете можеби ќе сфати бидејќи фокусот не е насочен кон овие детали во самото дело, а можеби би требало да биде за активно да ја развива детската емпатија и способноста за проникнување во психологијата на врсниците.

За врсничкото насилство, преселбите и нивното влијание врз децата

Подоцна во романот, слично нешто се случува со нов лик наречен Мартин, којшто доаѓа во одделението на Јасмин, заради преселбата на неговото семејство од Прилеп, заради работата на неговиот татко. Со доаѓањето во новата средина, однесувањето на Мартин драстично се менува. На почетокот, тој е тивок, повлечен во себе, но наскоро започнува да се однесува арогантно и насилнички кон врсниците: „На сите ни се потсмеваше, ни ставаше сопки, знаеше да нè клоцне кога ќе поминевме покрај него; мене еднаш ми го тргна столчето кога сакав да седнам, и паднав. Сите ми се смееја, а мене ми се плачеше зашто многу ме болеше раката која ја нагмечив... Девојчињата ги влечеше за убавите плетенки и за долгите коси и тие бегаа од него“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 65).

Преселбата на семејството предизвикува поместување на рутините, врските и приврзаноста кои го дефинираат светот на детето. Сè што дотогаш му било познато на детето во рамките на семејството, со преселбата е изгубено или се менува. Во новата средина, детето мора да ги промени училиштето и пријателите, мора да развие нови пријателства и да се приспособи на новата наставна програма и новите учители. Сето тоа за детето е стресно, особено ако не е посакувано од него или ако семејството мора да се сели заради економски причини (понижок социјален статус) (Wood, Halfon, Scarlata, Newacheck, & Nessim, 1993). Во случајот со момчето Мартин, ситуацијата е поинаква, затоа што од неговите фалби пред учениците за статусот на татко му и за сопствените привилегии, евидентно е дека причините не се од економско-социјален карактер. Мартин почнува да ги исмејува и малтретира останатите ученици, а покрај физичките и вербалите провокации, како туркањето, ставањето сопки и навредувањето и омаловажувањето, тој го посрамува Јасмин пред целото одделение, обвинувајќи го дека има сентиментални чувства меѓу него и Маја: „Нè видел мене и Маја како се шетаме и пред целото одделение кажа дека таа ми е девојка и оти ја сакам. Се посрамотив, бев во лицето поцрвен и од булките

лете. Не знаев каде да погледнам, а Маја кога слушна, почна гласно да плаче... Оттогаш ја одбегнував мојата симпатија, а и таа се чувствуваше засрамено пред мене. Престанавме да се дружиме“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 66–67).

Подоцна, за време на летниот распуст во Прилеп, Јасмин неочекувано го среќава Мартин, кој го изненадува со топло и пријателско добредојде. Наместо непријателскиот однос што го покажуваше на училиште, Мартин го запознава Јасмин со своите другари и се однесува културно и весело. Јасмин дознава дека лошото однесување на Мартин било предизвикано од фрустрација и тага поради преселбата од Прилеп и тешкотијата да се прилагоди на животот во Скопје. Мартин признава дека неговото однесување било начин да ги испровоцира родителите и имал намера да резултира во враќање назад во Прилеп. Сфаќајќи ги своите грешки, Мартин му ветува на Јасмин дека ќе го промени своето однесување. Овој разговор му овозможува на Јасмин да го види Мартин во ново, почувствително светло и создава надеж за подобар однос меѓу нив во иднина.

Детската литература игра клучна улога во обликувањето на младите умови, служејќи како извор на забава, но и како средство за едукација. За разлика од литературата за возрасни, која често се потпира на двосмисленост, отворени интерпретации и сложени теми, детската литература има обврска да ги претстави своите пораки со јасност. Нејзината примарна публика – младите читатели кои сè уште го развиваат своето разбирање за светот – бара наративи кои се достапни и едноставни, често пренесувајќи животни лекции и морални поуки на ефективни начини. Покрај тоа што ја поттикнува детската фантазија, детската литература носи одговорност да промовира позитивни вредности, да ги предизвикува стереотипите коишто ги претставува и да се спротивставува на предрасудите. Таа мора да понуди инклузивни и праведни перспективи за да го поттикне развојот на емпатијата и разбирањето, создавајќи основа за децата да го развиваат критичкото размислување и да прераснат во сочувствителни возрасни луѓе. Додека литературата за возрасни може да ги охрабри читателите да се соочат со несигурноста и сами да ги извлечат своите заклучоци, детската литература има за цел да ги обезбеди моралните и интелектуалните алатки потребни за децата со интегритет да се соочат со сложеноста на животот. Ова е најголемиот проблем со којшто романот „Зебричка“ се соочува. Следниот извадок е прв од неколку примери коишто го претставуваат овој проблем:

„Уште немав верно другарче, а до мене седеше Маја. Девојче, како девојче, постојано ми зборуваше за новата маска за телефон што ѝ ја порачала мајка ѝ, со Мини Маус, и оти едвај чекала да стигне, дека се запишала на балет, и ми објаснуваше дека мора да вежба за да не ја опоменува наставничката, со другарките прогласиле денови за носење фустанчиња и тогаш ќе се однесувале како принцези и други глупости што не ме интересираат. Таа не може да ми биде верен другар. Момчињата разговараат за фудбал, велосипеди, карате, за компјутерски игрички... (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 18–19)“

Овој извадок отворено ги покажува штетните родови стереотипи со тоа што ги отфрла интересите на едно девојче и ги нарекува „глупости“, го зајакнува сфаќањето дека активностите традиционално поврзани со женскиот пол, како зборувањето за балет или облека, се помалку вредни или значајни од „машките“ теми, како спорт, велосипеди или компјутерски игри. Ваквата реторика испраќа штетна порака до младите читатели: ги омаловажува женските интереси и имплицира дека тие се помалку важни или значајни од традиционално машките интереси. Детската литература треба да поттикнува инклузивност и да учи на почит кон различни перспективи, без оглед на полот. Со прикажување на еден вид интереси како супериорни во однос на другиот, текстот не само што ги отуѓува младите читатели кои можеби се идентификуваат со Маја, туку исто така ги зацврстува строгите сексистички родови улоги. Ваквите наративи ризикуваат да го пренесат сексизмот кај младите читатели, обесхрабрувајќи емпатија и меѓусебно разбирање. Овие ставови се директен резултат на автори коишто очигледно го имаат овој поглед на светот и ги држат овие ставови и вредности кои ги отсликуваат во своето дело. проблемот произлегува кога младата публика ќе најде сродност со тие ставови и кога овие деца (а и голем дел од возрасните) нема да бидат способни да ги предизвикаат, иако се штетни. Децата прифаќаат одредени улоги и однесувања како дел од нивниот процес на социјализација. Многу од овие улоги во однесувањето засновани на пол произлегуваат од идентификацијата со другите. Развојот на идентитетот на родовата улога е важен за самоперцепцијата на децата и влијае врз третманот на возрасните и врзниците кон децата (Tsao, 2008). Овие наоди покажуваат дека воспитувачите не само што мора да користат силни жени како начин за постигнување родова еднаквост туку мора да бараат и начини да ги промовираат родовите неусогласени момчиња во книгите што ги користат учениците (Nebbia, 2016).

Значењето на животните/миленици во животот на децата

Друго прашање кое се засега во романот „Зебричка“ е третманот на животните претставен во романот, којшто исто така содржи проблематични елементи. Животните често се присутни во литературата за деца. Писателите и илустраторите користат животински ликови за да им го објаснат светот на своите млади читатели. Антропоморфните животински ликови отелотворуваат типови на човечко однесување, демонстрираат емоции, учат за доброто и злото и ги запознаваат децата со сложени прашања како што се: љубов, смрт, омраза, страв, насилство, човекови права, болест, другост, зависност и старост. Повеќето животни во литературата за деца се добри и пријателски расположени, и се третираат како членови на семејството особено кога живеат во човечкиот свет, а не во дивината. Тие нудат помош во неочекувани ситуации, на пример, кога се раѓаат нови деца во семејството или кога детето нема браќа и сестри (Sawicka,

(2017). Во романот „Зебричка“, од родителите, како подарок за роденден, Јасмин добива кученце по име Беба и првично се чувствува возбуден да се грижи за неа. Неговата радост за овој подарок е уште поголема, зашто сфаќа дека родителите го сметаат за поодговорен и позрел, па му довериле миленик на чување. Нивното одбивање на миленик во домот произлегло од неговата поранешна неодговорност:

„Мора тие да ми го купиле кученцето, зашто долго време тагував дека немам свое милениче. Мама ме казни тогаш кога ни избега папагалчето... Другпат, на рипчињата заборавав да им дадам храна, желката исчезна кога ја изнесов во дворот, канаринецот престана да пее и се разболе... Мама само ми рече: Нема повеќе да чуваме миленичиња дома зашто ти не се грижиш доволно за нив! Тие бараат да им посветиш љубов и внимание, а ти тоа не им го даруваш онолку колку што треба“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 45–46).

Неговиот татко изработува куќичка за кучето со црвен покрив, а семејството ја подготвува со ќебенце за да ѝ биде топло. Исто така, ѝ обезбедуваат садови за храна и вода. Сепак, првата ноќ, Беба е оставена сама надвор во куќичката додека семејството останува внатре. Кога Јасмин ја слуша како плаче и ја гледа како се тресе од страв, станува вознемирен и го моли татко му да ја пуштат да спие внатре. Татко му одбива, инсистирајќи дека кученцето мора да се навикне да живее надвор, и покрај нејзиниот видлив страв и непријатност. Вознемирен, Јасмин бара помош од неговата мајка, опишувајќи колку исплашено изгледа Беба. Таа првично ги занемарува неговите грижи, но на крајот се согласува да дозволат кученцето да спие во ходникот за една ноќ. Подготвуваат картонска кутија со ќебенце, а Јасмин поминува време тешејќи ја Беба. Подоцна во текот на ноќта, неспособен да го игнорира нејзиното плачење, тајно ја внесува во неговата соба, каде што таа спие покрај неговиот кревет. Во следните денови, Јасмин се обидува да ја прилагоди Беба на куќичката, иако таа продолжува да плаче и да се бори да не остане сама надвор. Иако Јасмин чувствува тага за неа, инсистирањето на неговото семејство за да се навикне кучето на надворешните, несоодветни услови на крајот го принудува Јасмин да се откаже и да дозволи Беба да се прилагоди. Овој извадок е проблематична репрезентација на одгледување миленици, промовирајќи несоодветен однос кон нив. Иако Јасмин покажува приврзаност и грижа за кученцето, наративот во целост ја нормализира идејата за присилување на животното да се приспособи на неудобни и вознемирувачки услови, како што е оставањето само надвор во темница и студ. И покрај јасните знаци на страв и вознемиреност кај кученцето, родителите инсистираат на тоа дека треба да му се „постават граници“ и да се научи на „независност“, занемарувајќи ги емоционалните потреби на кученцето и сопственото дете. Детската литература треба да промовира одговорно одгледување миленици и создавање безбедна средина за животните. Многупати е укажано на позитивните ефекти од анималистичките приказни

за децата. Според неа, важна е етичката димензија со која децата се учат на сочувство кон животните и нивни хуман третман понатаму во животот. Додека идентификацијата со животните помага во развојот на една морална рамка кај децата која вклучува добрина кон животните, идентификацијата со нив сепак не е највисок чин на етичката скала. Повисок и од овој е сочувството, што не е сосема иста работа како идентификација. Зборот „сочувство“ (изведенка од коренот на збор што значи „да страдаат“, а во комбинација со префикс „заедно“ или „со“) е страдањето кое се чувствува за друг, но не со идентификување со другиот, туку од тоа да се биде покрај другиот. Една работа е да се чувствува болката на другиот преку идентификација, но повисока етички е целосно да се страда, да се чувствуваат за она што не е самиот себе, туку е целосно друга. Оттука и најмоќни и најпотресни места во анималистичката литература се оние кога нивната единствена улога ја одразува онаа која ја имаат во реалниот свет: едноставно да се биде животно со кое ние живееме на оваа земја. (Prior, 2011).

Научните извори и експертите се согласуваат дека кучињата не треба да се оставаат надвор на студено или во темнина подолг период, бидејќи тоа може да предизвика сериозна физичка и психолошка штета. Кучињата се многу социјални животни кои се потпираат на своите сопственици за топлина, друштво и безбедност. Долгото изложување на ниски температури може да доведе до здравствени компликации. Д-р Павловски од Универзитетот за ветеринарна медицина во Илиноис истакнува дека повеќето кучиња треба да бидат надвор само кратко време, бидејќи подолго изложување може да го загрози нивното физичко и психичко здравје, особено ако се потпираат на грижа на луѓе и не се самостојни. Понатаму, современите кучиња значително се разликуваат од своите диви предци. Тие зависат од луѓето за задоволување на основните потреби, вклучувајќи заштита од студ и обезбедување топлина. Долготрајната изолација од луѓето или изложеност на студ може да предизвика и проблеми во однесувањето, како зголемена анксиозност, агресија и тешкотии во создавање врски со луѓето.

Секој автор на детска литература има должност да истражува и да се информира за темите коишто ги претставува во своето дело, како што е примерот со грижа за животните. Современата детска литература треба да биде рефлексивна на најновите научни истражувања и факти коишто се однесуваат на вакви теми, бидејќи игра клучна улога во подигнување на свеста кај младите за нив.

За првите љубови, симпатии...

Се разбира, во една книга за деца и млади, неизоставни се првите чувства на симпатија или наклоност кон спротивниот пол. Имено, на роденденот на Јасмин, тој е опкружен со своите соученици, среќно дувајќи ги свеќичките и уживајќи во вкусната торта. Меѓу гостите е и Маја, која смело ги изразува

своите чувства со тоа што го прегрнува и бакнува Јасмин на образ, шепнувајќи му дека сака да се омажи за него кога ќе пораснат. Ова го остава Јасмин збунет и несигурен, неговиот ум преполн со прашања додека лицето му се црвенеет: „Ти си најинтересното дете во целото одделение. Кога ќе пораснам, ќе се омажам за тебе! Како гром да ме погоди, се вцвренив во лицето, мислам дека одеднаш добив температура... Ме остави збунет и со многу прашалници околу мојата глава“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 56).

Тој се обидува да се фокусира на забавните активности, вклучувајќи ја посетата на изложба за пеперутки во музеј. Таму, Јасмин е фасциниран од она што го гледа и решава да се однесува попромислено кон пеперутките, размислувајќи за своите минати грешки каде што ги ловел, а тие умирале. Интересот на Маја кон Јасмин станува сè поочигледен кога следниот ден му бара да ја носи нејзината училишна торба, шеговито алудирајќи дека тоа е знак за нивната врска. Иако првично е загрижен поради тежината на торбите, Јасмин се согласува, ценејќи го вниманието што го добива. Една прошетка со неговото куче, Беба, пак, донесува непријатен момент кога кучето има мала „незгода“ врз него, учејќи го Јасмин важна лекција за трпението и разбирањето на потребите на животните. И покрај ова, Јасмин ја гледа ситуацијата како можност да помине повеќе време со Маја, поканувајќи ја да му помогне да се грижи за Беба. Нивната дружба завршува кога гореспоменатиот Мартин ќе им се придружи во одделението и ќе ги посрамоти.

За младите читатели, хуморот во моментите како инцидентот со кучето Беба и смешните ситуации со Маја нудат забава и сочувствување. Децата можат да се поврзат со измешаните чувства на Јасмин – збунетост, пофалба и двоумење – што произлегуваат од неговите интеракции со Маја, кои можеби го отсликуваат нивното сопствено искуство со првите пријателства или симпатии. Напорите на Јасмин да ги балансира новите обврски како сопственик на милениче со неговиот социјален живот можат да инспирираат разбирање за учењето низ грешки, правејќи ја приказната забавна и истовремено поучна.

Од перспектива на возрасните, наративот носи подлабоки значења и акцентира теми како емотивен раст и развивање одговорност. Возрасните можат да ги гледаат првичната збунетост и срамежливост на Јасмин како приказ на детската невиност и почетокот на самосвеста. Инцидентот со Беба повторно претставува момент кој ја нагласува важноста на разбирањето на однесувањето и потребите на животните, отворајќи простор за дискусии за грижата за миленичињата. Самоувереноста на Маја и постепеното признавање на интересот кон неа од страна на Јасмин рефлектираат пошироки теми за социјална динамика и емоционална интелигенција и ги покануваат возрасните читатели да размислат како релациите помеѓу децата влијаат врз личниот развој.

Подоцна, Јасмин започнува со часови за пливање. На почетокот пливањето му е тешко, но постепено напредува и развива натпреварувачки дух. Неговиот

татко е горд на него. Во ова време, тој ја запознава Ајлин, девојка во неговата група за пливање, која има руса коса и сини очи и секогаш се обраќа на другите со „брат“, освен на Јасмин, што го збунува. Еден ден, Јасмин наоѓа белешка во неговото шкафче од Ајлин, во која таа искажува дека ѝ се допаѓа и сака да прошетаат до слаткарницата по пливањето. Јасмин, несигурен во нејзините намери, мисли дека можеби се шегува, но исто така мисли дека таа може да биде искрена. Ајлин му вели дека ако не сака да бидат пријатели, треба да ѝ каже, и исто така го моли да не споделува со другите деца. Јасмин предлага да играат „волци“, но Ајлин одбива, велејќи дека не сака да ја игра таа игра, бидејќи е „машка“ и дека сака да игра со нејзините пријателки, со што брзо настанува крај на „нивната романтична врска“:

„И да знаеш, не си ми симпатија веќе! Играј си со другарите тоа, а со девојчиња се шета, се возат велосипеди, се оди во слаткарница, се јадат пуканки и се седи на клупа! Ти ништо не знаеш! Леле! – ми одржа лекција за убаво однесување со девојчиња, тивко шепотејќи ми на уво. Јас само ги кренав рамениците. Ете тоа ти се девојчињата. Не можеш ни игра да им погодиш“ (Станковиќ и Станковиќ, 2019, 92).

Овој дел се надоврзува со неуспешно извршување на должноста во детската литература. Верувањето дека Ајлин „се однесува како девојче“ е штетно бидејќи ги потврдува половите стереотипи без авторите да ги предизвикаат или оспорат. Претпоставките на Јасмин за тоа што е соодветно за девојчињата и момчињата, ги одразуваат традиционалните конзервативни идеи за родови улоги кои можат да го ограничат индивидуалниот израз. Во овој случај, Ајлин едноставно прикажува интереси и однесувања кои не се во согласност со вообичаените очекувања за девојчиња, но реакцијата на Јасмин на оваа несогласеност сугерира дека тој ја смета нејзината појава како „отстапување“ од она што го смета за нормално за девојче. Авторите ова не го негираат, туку го промовираат.

Заклучок

Романот „Зебричка“ нуди богата можност за истражување на двојната перспектива во литературата за деца, каде истите настани можат да предизвикаат различни реакции кај децата и возрасните. Од гледна точка на децата, книгата прикажува интересен наратив исполнет со хумор, социјална динамика и емоции што се блиски на нивното секојдневие. Моменти како збунетоста на Јасмин по признанието на Маја или комичната ситуација со кучето Беба им звучат автентично и препознатливо на младите читатели, нагласувајќи ја убавината и предизвиците на детството, пријателствата и учењето на одговорност. Од гледна точка на возрасните, „Зебричка“ отвора простор за покритична анализа. Приказната суптилно поставува прашања за емоционалната интелигенција, емпатијата и моралните одговорности на улогите што ги имаат луѓето, но и самата литература.

Сепак, иако романот успешно ја прикажува секојдневната реалност на детството, понекогаш носи погрешни поуки, особено во однос на третманот на родовите стереотипи, кои не се докрај разработени. Ликот на Јасмин, на пример, се соочува со свои перцепции за девојчињата, особено во своите интеракции со Маја и Ајлин. Во случајот на Ајлин, тој не ја разбира нејзината посебност, што е потврдено од неговата неугодност и конечното отфрлање на нејзиното пријателство. Овие моменти го отсликуваат поширокиот проблем во наративот: отсуството на предизвик за вкоренетите родови улоги. Јасминовото претпоставување дека одредени однесувања се „невообичаени за девојче“ го продолжува негирањето на можноста дека момчињата и девојчињата можат да имаат заеднички интереси и различни начини на изразување на емоции.

Во својата суштина, „Зебричка“ е љубовна приказна – претставува љубов кон родителите, училиштето, животните, па дури и детските романи. Таа на искрен начин го прикажува чувството на приврзаност што децата го имаат кон луѓето и искуствата кои го обликуваат нивниот свет. Сепак, иако романот успешно ги пренесува овие нежни емоции, не секогаш се справува како што треба со поуките што ги настојува да ги пренесе, особено во поглед на родовите улоги и стереотипите. Овие аспекти на приказната, иако присутни на начин што ќе одекнува кај децата, не се секогаш обработени со вниманието и посветеноста што е потребна. Недостатокот на критичко осврнување на овие прашања ризикува да зајакне застарени перцепции, што ја намалува можноста на книгата да понуди целосно инклузивна и напредна порака за децата. Ракувањето со одредени теми може да биде посоодветно за да ја одрази разновидноста на реалностите и можностите кои им се на дофат на младите читатели денес во поширокиот спектар на достапна детска литература.

Користена литература

Извори на латиница

- [1] Nebbia, C. C. (2016). *Gender stereotypes in children's literature*. Graduate Research Papers. 680. <https://scholarworks.uni.edu/grp/680>, 8.3.2025
- [2] Prior, S.K. (2011). *Ask the Animals, and They Will Teach You*, *Flourish* magazine, преземено од <http://www.flourishonline.org/2011/07/lessons-from-literature-about-animals/>
- [3] Salmi, S., & Kumpulainen, K. (2019). Children's experiencing of their transition from preschool to first grade: A visual narrative study. *Learning, culture and social interaction*, 20, 58–67.
- [4] Sawicka, J. (2017). Pet or food: animals and alimentary taboos in contemporary children's literature. *Beyond Philology: An International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching*, (14/3).
- [5] Spruijt, A. M., Dekker, M. C., Ziermans, T. B., & Swaab, H. (2020). Educating parents to improve parent–child interactions: Fostering the development of

attentional control and executive functioning. *British Journal of Educational Psychology*, 90, 158–175.

- [6] Tsao, Y. L. (2008). Gender issues in young children's literature. *Reading improvement*, 45(3).
- [7] Wood, D., Halfon, N., Scarlata, D., Newacheck, P., & Nessim, S. Impact of Family Relocation on Children's Growth, Development. *JAMA*, 1993270, 1334–1338.

Извори на кирилица

- [1] Станковиќ, С., Станковиќ, Б. (2019). *Зебричка*, Скопје: Топер, 2019.

